

# TOOMAS HELLAT ja KGB

## 5

### TÕNIS RITSON

**(Toomas Hellati KGBle 1944/45  
kirjutatud omakäeliste aruannete  
algus TUNA 1998 nr 1)**

Järgnev ülevaade võõrvägedes võidelnud Eesti ohvitseridest (ERAF, f 129, n 1, s 24585, II kd, l.23-31) sai Hellatil valmis 16.02.1945 ning see on tema oma käega kirja pandud ülestunnistuste seas kõige napisõnalisem. Vahest siis sõjaväelaslikult konkreetne, koosnedes suuremalt jaolt vaid viidetest varemõeldule. Eks seepärast saab ka siinsed märkused teha lühemad, osutada eelnevaile osadele ja

autori toimikus sisalduvatele materjalidele; lühendamise mõttes kasutan viimase juures tavakohaselt ainult kõite ja lehekülje numbrit. Täitmist vajavat nimekirja pole autorile siin ette antud, 129 nime puhul on järgitud alluvusvahekor-  
di – ülemused ikka kõigepealt, nagu kord ja kohus ja (luure)-ohvitserile sünnis. Kidakeelsuse põhjus on ilmne, pikk ja põhjalik

ülevaade pagulastest sai lõpetatud alles kahe päeva eest. Võib-olla tõesti kiirus-  
tati tagant. Seda enam paneb imestama Toomas Hellati mälu, mis säärase hulga andmeid talletada suutis ja eeluurimis-  
kongi viljastavais tingimustes need kärsi-  
tute võimurite tarvis paberile jäädvustas. Muud kirjandust sirvides saab aga ikka-  
gi selgeks, et terve rida ohvitseri, ka kõr-  
gemaid, on nimetamata. On siin tegemist juhusliku unustamise või kindla suundu-  
musega? Kui, siis millisega? Ja milleks? Väidetavasti (Ülo Jõgi, vt Tuna, 1998, nr 1, lk 130) püüdis Hellat järjekordselt luu-  
reaparaati üle mängida, kuid miks oli seejuures vaja võidukaile vägedele veel  
niisugune ports potentsiaalset karistus-  
aluseid ehk vaenlase ohvitseri ette söö-  
ta? Küsimused tahaksid vastuseid, asi  
vääriski põhjalikum uurimist.

Kirjaviis on jäänud muutmata, ka ko-  
madega pole siin eriliselt patustatud, milline pisipuudus eelnevate osade juu-  
res veidi arusaamist häiris.

## EESTI OHVITSERID SAKSA JA SOOME SÕJAVÄES

**1. Soodla, Johannes** (1) – Brigadeführer und Generalmajor der Waffen SS (=Kindral-major). Vaata: "Aktiivsed rahvuslikud pagulased".

**2. Rotberg** (2) – Kindral-major end. eesti sõjaväes 1940–41 diviisiülem Punaarmees. 1941 sattus sakslaste kätte vangi. Pärast seda elas eraisikuna Tallinnas. Kus viibib praegu, ei tea.

**3. Rieberg** (3) – Kindral-major. Teenis end. eesti sõjaväes tehniliste vägede inspektorina. 1940 aastal asus ümber Saksamaale. Teenis saksa sõjaväes, olles Metz'i linna komandandiks 1944 aastal ühe eesti üksuste formeermisstaabi ülemaks 18. saksa armee staabi juures. Lahkus suvel 1944 Saksamaale.

**4. Pitka, Johannes** (4) – kontra-admiral. Vaata: "Aktiivsed rahvuslikud pagulased".

**5. Kurg, Hans-Enn** (5) – kolonel. Vaata: "Erna" ja "Saksa luure".

**6. Bassenspiiler** (6) – kolonel. Teenis omal ajal end. eesti sõjaväe 1. Ratsarügemendi ülemana. Arvati reservi. 1940 asus ümber Saksamaale. Teenis saksa sõjaväes, olles 1944 aastal tegev kindral-major Rieberg'i staabi juures. Lahkus 1944 suvel Saksamaale.

**7. Sinka** (7) – kolonel. Vaata "Aktiivsed rahvuslikud pagulased".

**8. Maide** (8) – kolonel. Vaata: nimekiri "Rahvuslikud põrandaalused organisatsioonid" juurde.

**9. Saarsen** (9) – kolonel. Vaata: "Aktiivsed rahvuslikud pagulased".

**10. Jakobson, Louis** (10) – kolonel. Vaata: nimekiri "Rahvuslikud põrandaalused organisatsioonid" juurde.

**11. Masing** (11) – kolonel. Vaata: "Akt. rahv. pagulased" ja "Saksa luure".

**12. Ratiste** (12) – kolonel. Vaata: "Akt. rahv. pagulased".

**13. Leithammel** (13) – kolonel end. eesti sõjaväes 1941 aastal "Erna III" juht. Hiljem "Omakaitse" Harju maleva pealik. Hiljem eraisik, advokaat Tallinnas. Kus viibib praegu, ei tea.

**14. Kasak** (14) – kolonel end. eesti sõjaväes. Raudteede eksplotatsiooni osak. juhata-

ja. 1940 aastal põgenes Soome. Vahistati 1941 aastal Soomes kui Nõukogude-Liidu agent. Hiljem toodi Eestisse, kus istus vanglas. Vabanes 1944 aastal, mille järel oli "Omakaitse" juhtide kooli lektoriks. Kus viibib praegu, ei tea.

**15. Kanep** (15) – kolonel end. eesti sõjaväes. Viimati Toompea lossi komandant. 1940 aastal põgenes Soome, kus vahistati Nõukogude-Liidu agendina. Hiljem toodi Eestisse ja vabanes 1944 aastal. Kus viibib praegu, ei tea.

**16. Kanep** (16) – kolonel juba tsaari-vene armees. Pärast seda end. eesti sõjaväes. Hiljem reservis Saksa okupatsiooni ajal tegeles kindlustusalal Tallinnas. Kus viibib praegu, ei tea.

**17. Mere** (17) – mereväe kapten end. eesti sõjaväes. Merejõudude ülemjuhataja kuni 1939. Vallandati ja arvati reservi pärast interneeritud poola allveelaeva "Orzel" põgenemist Tallinnast. Saksa okupatsiooni ajal oli kaubalaeva kapteniks. Kus viibib praegu, ei tea.

**18. Luts** (18) – kolonel-leitnant. Vaata: "Aktiivsed rahvuslikud pagulased".

**19. Mere** (19) – Obersturmbannführer (kolonel-leitnant). Endises eesti sõjaväes lennuväe major. Saksa okupatsiooni ajal kuni 1943 aastani SD eesti osa ülemaks. Pärast seda rügemendiülem 20. Eesti SS-diviisis (3. rügement). Lõpuks osakonnaülem Soodla juures Kindralinspektuuris. Läks tõenäoliselt Saksamaale.

**20. Stockeby** (20) – Obersturmbannführer. Kolonel-leitnant end. eesti sõjaväes. Saksa okupatsiooni ajal astus vabatahtlikult eesti leegioni. Teenis Kindralinspektuuris Tallinnas.

**21. Riipalu, Harald** (21) – Obersturmbannführer. Raudristi rüütliristi kavaler. Leitnant end. eesti sõjaväes, hiljem Punaarmees. Jooksis 1941 või 1942 aastal sakslaste poole üle. Astus vabatahtlikult eesti leegioni. Tegi seal kiiret karjääri, olles viimati 20. Eesti SS-diviisi 1. rügemendi ülemaks. Tõenäoliselt läks sakslastega kaasa.

**22. Vent** (22) – Obersturmbannführer. End. eesti sõjaväes majoriks. Astus vabatahtlikult eesti leegioni, olles algul pataljoni ülemaks, siis 1. rügemendi, lõppeks 3. rügemendi ülemaks. Kus viibib praegu, ei tea. Võimalik, et

langes vangi või sai surma Tartu juures septembris 1944.

**23. Tuuling** (23) – Obersturmbannführer. Astus vabatahtlikult eesti leegioni, kus oli 2. rügemendi ülemaks. Kus viibib praegu, ei tea.

**24. Normann** (24) – Obersturmbannführer. Vaata: "Saksa luure".

**25. Vermet** (25) – kolonel-leitnant end. eesti sõjaväes. 1944 aastal 2. piirikaitse rügemendi ülemaks. Kus viibib praegu, ei tea.

**26. Kaermaa** (26) – kolonel-leitnant end. eesti sõjaväes. 1944 aastal 3. piirikaitse rügemendi ülemaks. Kus viibib praegu, ei tea.

**27. Raudmäe** (27) – kolonel-leitnant end. eesti sõjaväes. 1944 aastal 5. piirikaitse rügemendi ülemaks. Kus viibib praegu, ei tea.

**28. Tomander** (28) – kolonel-leitnant end. eesti sõjaväes. 1944 aastal Viljandi tagavararügemendi ülemaks, viimati Tartu kaitseringkonna ülemaks.

**29. Kivi** (29) – kolonel-leitnant end. eesti sõjaväes. Augustis 1944 aastal formeeritud ühe "Omakaitse" võitlusgrupi ülemaks.

**30. Reissaar** (30) – kolonel-leitnant. Vaata: nimekiri "Rahvuslikud põrandaalused organisatsioonid" juurde.

**31. Ein** (31) – kolonel-leitnant. Vaata: nimekiri "Rahvuslikud põrandaalused organisatsioonid" juurde.

**32. Kõiv** (32) – major end. eesti sõjaväes. Mobiliseeriti 1944 aastal ja teenis Sturmbannführer'ina Kindralinspektuuri ühe osakonna juhatajana. Viimati Kaitseringkonna ülem Pärnus. Kus viibib praegu, ei tea.

**33. Tiivel, Ernst** (33) – major. Vaata: "Minu agentuur".

**34. Tamm** (34) – major end. eesti sõjaväes. 1944 aastal 1. piirikaitse rügemendi ülemaks. Kus viibib praegu, ei tea, võimalik, et sai septembris 1944 Emajõe rindel surma või langes vangi.

**35. Pedak** (35) – major end. eesti sõjaväes. 1944 aastal 4. piirikaitse rügemendi ülemaks. Kus viibib praegu, ei tea.

**36. Lilleleht** (36) – major end. eesti sõjaväes. 1941 aastal "metsavendade" grupi juhiks Pärnumaal. Hiljem "Omakaitse" Pärnu maleva pealik. 1944 aastal 5. piirikaitse rügemendi ülemaks. Kus viibib praegu, ei tea.

**37. Hindpere** (37) – major. Vaata: "Erna".

**38. Rubach** (38) – major end. eesti sõjaväes. Sakslaste okupatsiooni ajal Narva linnapea. 1944 aastal rügement "Tallinn" ülemaks. Hiljem Kindralinspektuuri käsutuses. Kus viibib praegu, ei tea.

**39. Vask** (39) – major end. eesti sõjaväes. Sakslaste okupatsiooni ajal ühe idapataljoni ülemaks. Hiljem 1944 aastal ühe politseipataljoni ülem. Kus viibib praegu, ei tea.

**40. Saimre** (40) – major end. eesti sõjaväes. Saksa okupatsiooni ajal ühe politseipataljoni ülemaks. Langes septembris 1944 Tartu rindel.

**41. Rebane, Alfons** (41) – major. Raudristi rüütliristi kavaler. Leitnant end. eesti sõjaväes. Saksa okupatsiooni ajal ühe idapataljoni ülemaks. Hiljem Kindralinspektuuri käsutuses. Septembris 1944 Emajõe rindel ühe võitlusgrupi ülem. Kus viibib praegu, ei tea.

**42. Sooden** (42) – Obersturmführer. Saksa okupatsiooni ajal ühe idapataljoni ülemaks. 1944. aastal pataljoniülem 3. rügemendis 20. Eesti SS-diviisis. Langes Narva rindel.

**43. Tammemägi** (43) – major. End. eesti sõjaväes kapteniks. Saksa okupatsiooni ajal ühe idapataljoni ülem. Langes 1943 aastal Wolhovi rindel.

**44. Marnot** (44) – major end. eesti sõjaväes. Saksa okupatsiooni ajal ühe idapataljoni ülemaks. Langes idarindel.

**45. Kurg** (45) – major end. eesti sõjaväes. 1941 aastal Tartu põrandaaluse "Omakaitse" juhtimise ülevõtja. Hiljem ühe idapataljoni ülem. Esimene I klassi raudristi kavaler – eestlane. Kus viibib praegu, ei tea.

## MÄRKUSED

**1. Johannes Soodla** – vt Tuna, 1998, nr 1, lk 138–139, märkus 22; Tuna, 1999, nr 3, Hellati iseloomustus nr 34, märkus nr 67.

**2. Tõnis Rotberg** (19.09.1882–13.08.1953) – sündis Viljandi vallas, 1906 lõpetas Vilniuse sõjakooli ja 1914 St. Peterburgis intendandiakadeemia. Osales I maailmasõjas ja Vabadussõjas (Vabadusristi I liigi 2. järk), 1920. a novembris sai sõjavägede varustusvalitsuse ülemaks, 1928 kindralmajor.

riks ja sõjaministri abiks. Oli 1940. a suvel J. Varesse valitsuses sõjaminister, võeti punaarmeele, sattus sakslaste kätte vangi, vabanemise järel elas kuni 1944 Viljandimaal oma talus (Eesti Entsüklopeedia. 8. kd Tln, Eesti Entsüklopeediakirjastus, 1995, lk 222; edaspidi EE, kõite ja lk nr). Vangi langenes Venemaal Luuga all 1941. a suvel (Elmar Tambek, Tõus ja mõõn. Mälestusi kodumaalt. Esimene raamat. 2. tr Tln, Olion, 1992, lk 254). 1941. a hilissuvel viibis haavatuna Ebenrode vangilaagris Ida-Preisimaal, enne kui Berliini viidi (Eesti mehed sõjatules. Koostanud Mart Tamberg, Saku, 1999, lk 319). 1944 vangistati omakorda venelaste poolt ja viidi Siberisse, pärast vabanemist naasis Eestisse, kus peagi suri (A. Roolaht, Nii see oli... Kroonika ühest unustuseliiva maetud ajastust. Tln, Perioodika, 1990, lk 349). Täpsustatud andmeid suri Taišeti vangilaagris (Vello Salo, E.V. kaadriohvitseride saatus 1938–1996. Trt, 1996, lk 27).

**3. Voldemar-Viktor Rieberg** (Riiberg) (12.05.1886–21.09.1952) sündis Haapsalus ja lõpetas kohaliku linnakooli, 1908–1911 õppis Tiflisis (Tbilisi) sõjakoolis. Al 1.09.1907 teenis Vene vägedes: Možaiski jalaväerügement, Kaukaasia 2. sapööri-pataljon, 8. sapööri-pataljon; 6.08.1911 ülendati vanemleitnandiks. Al 8.08.1914 maailmasõja lahingutes (lõpuni välja), oli sapöörikompanii ülem. Vabadussõjas osales al 21.11.1918, auastmeks kapten ja ametiks inseneripataljoni ülem. Vabadusristi I liigi 3. järk. 12.02.1920 sai kolonelleitnandiks, 28.11.1924 koloneliks, 24.02.1937 kindralmajoriks Kuni 1939. a oktoobrini pidevalt ühel ametikohal (inseneriväes inspektor), siis siirdus ümberasuja-na Saksamaale. 1941. a mais kutsuti Saksa väeteenistusse, al 25.07.1941 Ülem-Reini kindlustuste staabis, 10.10.1942–1.10.1943 inspektor armeegrupi Mitte inseneriväe ülema staabis, 1944 algul armeegrupi Nord staabi Eesti piire kaitsma (olnud Saksa Põhjarinde juhataja kindralfeldmarssal Modeli esindaja Eestis ja omanud seega võimalust luua eestlastest koosnevaid väeosasid, pärast Modeli lahkumist ülemuse kohalt 1944 märtsis ei saanud enam millestki asja – Oskar Angelus, Tuhande valitseja maa. Mälestusi Saksa okupatsiooni ajast 1941–1944. 2. tr Tln, Olion, 1995, lk 197), 1944. a septembris sai 172. jalaväediviisi ülemaks, 1.02.1945 vabastati tegevteenistusest. (Eesti Vabadusristi kavalerid. Tln, Vabadusristi Vendade Ühenduse Keskjuhatus, 1935, lk 270; edaspidi VR ja lk ; Fred Limberg, Isamaa eest. Eesti Vabariigi sõjajõudude organisatsioon ja juhtkond. Cardiff, Boreas, 1980, lk 67–68; sünnipäevaks pakub muide 13.05.1886). Suri Saksamaal Baden-Badenis (E.V. kaadriohvitseride saatus 1938–1994. Koost. Vello Salo. Brampton, Maarjamaa, 1994, lk 44).

**4. Johan Pitka** – vt Tuna, 1999, nr 3, Hellati iseloomustus nr 30 ja märkus nr 61.

**5. Henn-Ants Kurg** – vt Tuna, 1998, nr 1, lk 139, märkus nr 29.

**6. Paul Bassen-Spiller** teenis Eesti kaitseväge 2. diviisis ratsarügemendi ülemana, 1924. a märtsis major, al 1928 oktoobrist kolonelleitnant; 15.12.1935 asus tema asemele kolonelleitnant J. Kurvits (Limberg, lk 143, 154, 171, 186). Ratsarügement olnud Tartu põhiline väeosa, mille ülemaks Poola päritolu tsaariarmee ohvitser B.-S.; käinud koos adjutantiga tihtipeale corp! Sakala konvendihoones Veski tänavas konjakit joomas, kuna sellest oli mees lahutamatu (Ernst Kirs, Kord olin ma röövlite päälük... Ühe Mulgimaa hallparuni elukeerud. Tln, Olion, 1996, lk 56). Tartus seisnud ausamba kavandi kaasautor. Sammas avati 06. 07. 1924 (Herbert Lindmäe, Suvesõda Tartumaal 1941. Trt, 1999, lk 24)

**7. Arnold Sinka** – vt Tuna, 1998, nr 1, lk 139, märkus nr 23; Tuna, 1999, nr 3, Hellati iseloomustus nr 35 ja märkus nr 49; lisaks vt veel Hjalmar Mäe, Kuidas kõik teostus. Minu mälestusi. Stockholm, Välis-Eesti & EMP, 1993, lk 224, 227–229; Eero Medijainen, Saadiku saatus. Välisministee-rium ja saatkonnad 1918–1940. 2., parand. ja täiend. tr. Tln, Eesti Entsüklopeediakirjastus, 1997, lk 90, 284, 292.

**8. Jaan Maide** (30.05.1896–3.07.1945) sündis Vana-Kariste vallas Pärnumaal, lõpetas Pärnu linnakooli ja Riia Polütehnikumi kursused, seejärel Kiievi 4. lipnikekooli (20.07.1916), ohvitseride rahuaegsed kursused Eestis (1921) ja Kõrgema Sõjakooli (1923). I maailmasõjas teenis 168. tagavara-rügemendis ja Läti kütibrigaadis, tegi algusest lõpuni kaasa Vabadussõja 6. jalaväerügemendi 1. kompanii ülemana (Vabadusristi II liigi 3. järk). Pärast oli 4. ja 6. jalaväerügemendi nooremohvitser ja kompaniiülem, ranna-, õhu- ja sisekaitse staabi operatiivadjutant, Kindralstaabi I osakonna ülema kt ja Kaitseliidu peastaabi ülem. 30.09.1934 määrati 1. soomusrongirügemendi ülema kt-ks. Uurimuse "6. jalaväepolk Vabadussõjas" autor (VR, 200; Tuna, 1999, nr 1, lk 8). Oskar Angeluse mäletamist mööda pani ta kol. Maide Omakaitse ülemaks, seejuures olla kol. Soodla teda kõvasti toetanud, hiljem aga süüdistati Omakaitset saksavaenulikkuses ja selle levitamises. 1943 tegi M. ettepaneku eestlastest üksuste loomiseks ja 1944 pakunud Uluots teda või prof. Kanti Eesti omavalitsuse juhiks. Kindralkomissar Litzmann polnud M. kandidatuuriga nõus, lubanud aga toetada Kanti; selle järel jõuti 19.–20.02.1944 toimunud eesti-meelsete tegelaste koosolekul otsusele, et kui Kant, siis M. saab maakaitse direktoriks (Angelus, lk 62,

118, 197, 199). 1943. a kevadel pidas kol. M. politseikoolis loenguid, milles hinnanud kõrgelt vabadussõjalasi, nende võimuletulek hoidnuks ära 1940. a pööride (Saksa fašistlik okupatsioon Eestis aastail 1941–1944. Tln, RK Poliitiline Kirjandus, 1947, lk 326). Hjalmar Mäe kirjutab oma kokkuleppes sakslastega moodustada eestlaste piirikaitseüksustest kolm brigaadi, millest aga paraku midagi välja ei tulnud, peale kolonel M. polnud meie kolonelistest keegi nõus brigaadijuhiks hakkama; nii jäid meie rügemendid Narva jõe ääres Saksa 300. diviisi juhtimise alla (Mäe, lk 313). 1944. a suvel määrati Eesti Vabariigi Rahvuskomitee poolt tulevaseks vägede ülemjuhatajaks, vangistati aga NKVD poolt, mõisteti surma ja hukati Moskvast (Helmut Maandi, Eesti Vabariigi Rahvuskomitee ja Otto Tief. Looming, 1988, nr 10, lk 1403). Hellati ülevaade rahvuslikest põrandaalustest organisatsioonidest peaks ilmuma Tuna järgmistes numbrites.

**9. Villem Saarsen** – vt Tuna, 1999, nr 3, Hellati iseloomustus nr 37 ja märkus nr 69.

**10. Ludvig Jakobsen** – vt Tuna, 1999, nr 3, märkus nr 55 Hellati loo juures

**11. Richard Maasing** – vt Tuna, 1998, nr 1, lk 138, märkus nr 19; Tuna, 1999, nr 3, Hellati iseloomustus nr 26 ja märkus nr 51.

**12. August Rattiste** – vt Tuna, 1999, nr 2, lk 150, 156 (märkus nr 24).

**13. Ernst-Friedrich Leithammel** – vt Tuna, 1998, nr 1, lk 143, märkus 96. Konkreetsemalt: 23.09.1884–14.09.1955, sündis Järvamaal Esna vallas, isa August oli kooliõpetaja. 1916 lõpetas eksternina Kaluga poeglaste gümnaasiumi, 1918 asus õppima TÜ ajaloo-keeleteaduskonnas, 1920–1926 õppis samas õigusteadust. Corp! Fraternitas Estica. 1915–1917 osales I maailmasõjas, 1918–1920 Vabadussõjas, 1921–1924 Sõjavägede Staabi 6. osakonna käsundusohvitser, 1924–1927 Sõjanõukogu referent ja kodifikaator, al 1927 kaitseministeeriumi juriskonsult ja kodifikatsioonikomisjoni esimees, auastmelt kolonel. 1941. a suvel oli Harjumaal üks metsavendade juhte, 1941–1944 Harju ja Läänemaa Omakaitse ülem. 1944 põgenes Rootsi, suri Stockholmis (Album Academicum Universitatis Tartuensisi 1918–1944. Art., 1994, 2. kd, lk 116, nr 1631; edaspidi AA, kõite-, lk ja järjekorranumber; Eesti diviisi struktuur ja ohvitseride koosseis II maailmasõjas. Koost. Leo Tammiksaar. Tln, Eesti Riigikaitse Akadeemia Kirjastus, 1998, lk 43; edaspidi T ja lk). 1951. a veebr valiti Rootsis Vabade Eestlaste Keskorganisatsiooni esimesse juhatusse (Eesti kroonika 1957. Esimene aastakäik. Stockholm, EMP, 1956, lk 143; edaspidi EK ja lk). Vt ka Mäe, lk 132; Artur Adson, Lahkumine. Ülestähendusi viimastest aastatostinast. 2. tr, Tln, Eesti Raa-

mat, 1994, lk 70; Eesti riik ja rahvas Teises maailmasõjas V. Punavägi tõrjutakse maalt. Stockholm, EMP, 1957, lk 33, 42, 70, 172.

**14. Elias (Ilja) Kasak** (4.06.1895–17.03.1985) sündis Tartumaal Ilmjärve mõisas, isa Vassili oli ametis kupjana. 1916 lõpetas Tartu Õpetajate Seminari, 1923–1926 õppis EV Kõrgemas Sõjakoolis, 1931–1938 TÜ-s õigusteadust. Corp! Vironia. 1916–1918 osales I maailmasõjas, 1918–1920 Vabadussõjas 1921–1922 oli Narva, Valga ja Tallinna raudteejaamade komandandi ametis, al 1926 sõjakooli lektor ja sõjavägede staabi käsundusohvitser. 1926–1934 samas 3. osakonna ülem, seejärel teedeministeeriumi raudteevalitsuse eksploatatsiooniameti juhataja. 1940 ülendati koloneliks, teenis Saksa armees ja põgenes 1944 Saksamaale, seal 1950. a USA-sse. Suri Chicagos (AA, III-78-11633).

**15. Konstantin Kanep** (22.09.1893–26.06.1965) sündis Pärnamaa vallas Saaremaal, 1911–1914 oli ametis kultuurtehniku ja algkooliõpetajana. 2.10.1914 õiendas Petrogradis vabatahtlikult eksami väkkeastumiseks, 7.04.1916 lõpetas Oranienbaumi 2. lipnikekooli. Maailmasõjas teenis Keskholmi kaardiväerügemendis ja 2. tagavararügemendis, 12.04.1917 astus Eesti rahvaväkke, Vabadussõjas lõi kaasa al 18.12.1918 ja teenis välja Vabadusristi II liigi 3. järgu. Teenistuskohad: Järvamaa kaitsepataljoni ülem, 7. jalaväerügemendi ülemabi, I pataljoni ülem, soomusautode kolonni vanemohvitser ja rühmaülem (VR, 138). Hiljem teenis Toompea lossi komandandina, olla sõjahaavade pärast longanud ning paigutanud 21.06.1940 meelevaaldajate laialiajamiseks kolm tuletõrjeautot õigeusu katedraali taha. Miskipärast neid ei kasutatud ja kolonel vaadanud pealt, kuidas vahtkonna sõduritel relvad käest võeti (Roolah, lk 346, 362). Vello Salo andmetel teenis ka punaarmee ning sai karistada nii Vene kui ka Saksa võimude poolt. Suri Rootsis Lundis (Salo 1996, lk 10).

**16. Eduard Kanep** formeeris 1919. a suvel Liibavis (Liepaja) vene valgete vägesid ja Inglise kindr. Sir Hubert Gough määras ta 27.06.1919 sealse garnisoni ajutiseks ülemaks; tema eestvedamisel tõmmati Liibavis maha Saksa võimu sümboliseerinud Hindenburgi sammast. Mõnda aega oli K. liitlaste teenistuses, 1921 tuli Inglismaalt Eestisse ja oli Korraldusvalitsuse ülemaks kt. 1922 sai kol. K. tol aastal ainsa eestlasena Läti Karutapja ordeni III järgu (Jaani Pihlak, Eesti kodanikud – Läti Karutapja ordeni kavalerid. Ajalooline Ajakiri, 1998, nr 2, lk 86–87). 1924. a märtsis juhtis Eesti sõjavägede staabi inspektoriosakonda, 1928. a oktoobris aga staabi 4. osakonda (Limberg, lk 140, 146). Lahkus Eestist 29.08.1944 Tallinna sadama kaudu ja aurikul "Juhan", mis jõudis Stockholmisse 31.08 (Aadu Lüüs,



Tartus ja Rootsisis Eluradadel nähtut, kuuldut, meespeetut. Stockholm, EMP, 1959, lk 126). Suri paguluses, aeg ja koht teadmata (Pihlak, lk 89–90).

**17. Valev Mere** (16.12.1893–16.12.1949; kuni 1936 Vassili Martson) sündis Seliste vallas Pärnumaal, õppis Kuressaare merekoolis, lõpetas sama laadi kooli, aga Paldiskis I maailmasõjas teenis miinitraaleritel, Vabadussõja algul oli suurtükipaadi "Lembit" vahiülem, hiljem vanemohvitserina, oli 1922 "Meeme" komandör, 1923–1927 "Vambola" komandör, aastast 1927 merekindluste ülema ajutine kt, al 1929 "Lennuki" komandör. 1932–1938 merejõudude staabiülem, 1.11.1938–18.09.1939 merejõudude juhataja. Vabastati ametist seoses Poola allveelaeva "Orzel" põgenemisega Tallinnast. Vabadusristi kavaler. Suri Saksamaal Göttingenis (Mereleksikon. Tln, Eesti Entsüklopeediakirjastus, 1996, lk 249).

**18. Alfred Luts** – vt Tuna, 1999, nr 3, Hellati iseloomustus nr 36, märkus nr 68.

**19. Ain-Ervin Mere** (22.02.1903–5.04.1969) sündis Vana-Vändras, 1918. a dets läks kooliõpilaste pataljoniga Vabadussõtta, 1923 sai nooremleitnandiks ja õppis lennukoolis, 1931 lõpetas Kõrgema Sõjakooli ja ühendati kapteniks, edasi tegutses samas ajalooalektorina. 1940–1941 olnud NKVD informaator, sõdimist alustas punaarmee koosseisus, kuid 28.07.1941 vahetas poolt koos diviisi staabidokumentidega. 21.08.1941 astus Pärnu Omakaitse (luureohvitserina), 28.08. sai Tallinna Omakaitse üldosakonna ülemaks, seejärel juba Tallinn-Harju prefektuuri staabiülemaks, 8.10.1941 määrati poliitilise politsei teenistusse, 8.12. tõusis selle üldjuhiks, 9.12. aga sisedirektooriumi Omakaitse ja Politseivalitsuse inspektoriks. Al 1.05.1942 Eesti julgeolekupolitsei ja SD üldjuht, 1.04.1943 vabastati SD osakonna B juhi kohalt ning pandi Eesti Leegioni erivolinikuna juhtivkaadrit komplekteerima. 1943–1944 Eesti Brigaadis pataljoniülem, siis Obersturmbannführerina kindralinspektuuri teenistuses, hiljem veel Taanis tagavara-rügemendis. Pärast sõda elas Inglismaal, 25.–28.06.1956 valiti Inglismaa Eestlaste Ühingu (IEÜ) juhatusse ametita liikmeks (EK, lk 62); N Liit nõudis pidevalt tema väljaandmist, mida loomulikult ei tehtud; see-eest mõisteti M. Eesti NSV Ülemkohtus 6.03.1961 alanud protsessil koos teiste patustega tagaselja surma (T 46). Suri Inglismaal Leicesteris (Salo 1994, lk 30). NKVD agendiks varjunimega "Müller" värvati 10.10.1940, olnud teenekas ja usin, mistõttu sõja järel püüti uuesti tööle rakendada (vt Indrek Jürjo. Pagulus ja Nõukogude Eesti. Vaateid KGB, EKP ja VEKSA arhiividokumentide põhjal. Tln, Umara, 1996, lk 55–58).

**20. Herman-Hans Stockeby** (Stokkebi) (20.09.1895–1.07.1956) sündis Veinjärve vallas Järvamaal ja õppis Tallinnas Peetri reaalkoolis. 12.03.1916 lõpetas Gatšinas Põhjarinde lipnikekooli alalisväge ohvitseride ja kompaniiülemate kursused. 4.12.1917 siirdus 3. Eesti rügementi. Vabadussõjas Kaitseliidu Tallinna 3. jaoskonna ülema abi, 3. jalaväerügemendi 12. kompanii vanemohvitser, 1. kompanii ülem ja 3. pataljoni ülem, osales lahingutes nii venelaste kui ka Landeswehri vastu kuni Riiani välja. 1930ndatel aastatel töötas Vabadussõja Ajaloo Komitee juures. Vabadusristi II liigi 3. järk (VR, 302). 1928 oli kapten S 2. diviisi III pataljoni raskekuulipildujakompanii ülem, 1933 majorina 8. üksiku jalaväepataljoni 1. kompanii ülem, 1939 kõigepealt Võrus II pataljoni ülem, siis Pärnus 6. üksiku jalaväepataljoni ülem, kolonelleitnant (Limberg, lk 157, 173, 197, 207). Majorina pidi osalema vabadussõjalaste 1935. a mässukatsetes, aga päev varem (7.12.) saatnud sedeli oma loobumisteatega; tema hooleks oli jätetud oluline ülesanne, nüüd aga ei võetud isegi vastutusele, väeteenistusest ei vallandatud, ühendati varsti hoopis kolonelleitnandiks (William Tomingas, Mälestused. Vaikiv ajastu Eestis. 2. tr, Tln, Olion, 1992, lk 665). Major F. Kurg määras al 17.07.1941 Pärnumaa partisaanisalkade ülemaks (Lindmäe, lk 227), moodustas Julgestusgruppi 183 ja olnud veel ka Pärnumaa Omakaitse ülem (Karl Gailit, Eesti sõdur sõjatules Rindereporteritulega. Tln, Eesti Riigikaitse Akadeemia, 1995, lk 9; E. Martinson, Elukutse – reetmine. Tln, Eesti Raamat, 1970, lk 262). 1950ndate I poolel oli Helmi Mäelo pidevas kirjavahetuses Saksamaal elava kol. S-ga, kes 18.08.1953 kiitis heaks Mäelolt tulnud mõtte organiseerida Saksamaal laste suvekodusid, sellega säästaks raha, mis muidu kuluks laste Rootsimaaale saatmiseks (Helmi Mäelo, Sammud edasi. Mälestusi. Vaatlusi. Elamusi. Lund, EKK, 1975, lk 57). Samal ajal pidas KGB teda inglise luure agendiks ning 7.05.1954 koostatud vastuluure osakonna tagaotsitavate nimekirjas seisis S kui "eriti ohtlik riiklik kurjategija" (Aruanne Eesti NSV Ministrite Nõukogu juures asuva Riikliku Julgeoleku Komitee 2. vastuluure osakonna tööst ajavahemikul 1.04.1954–1.04.1955. Tln, Umara, 1997, lk 48, 61). Suri Saksamaal Detmoldis (Salo 1994, lk 50). Organisatsiooni Eesti Ühiskond Saksamaal esinduskogu esimestel valimistel 23.06.1952 sai S juhtorgani liikmeks, samuti 18.–26.06.1955 toimunud II ülesaksamaalistel valimistel; selle keskkomitee esimees kuni surmani (EK, lk 164).

**21. Harald Riipalu** (Reibach) (13.02.1912–4.04.1961) sündis Volossovos (St. Peterburgi kub, Jamburgi mk.), isa August oli mõisarentnik. 1932

lõpetas Tartus Treffneri gümnaasiumi (vt ka Treffoonia 110. Sl., sa., lk 80–82), 1932–1933 õppis TÜ õigusteaduskonnas, oli corp! Sakala liige, 1937 lõpetas aga EV Kõrgema Sõjakooli. Teenis Narvas 1. rügemendi ohvitserina, 1940 sai nooremleitnandiks ning oli Kaitseliidu Tartu maleva instriktor. 1941 viidi koos väeosaga N Liitu, teel õnnestus aga põgeneda ja seejärel võidelda juba ka venelaste vastu. 1941–1942 viibis R. Saksamaal sõjavangis, siis teenis Saksa vägede poolel: 1943 Eesti Leegioni kompanii- ja rügemendiülema, edasi diviisiülema asetäitja, 1944 pälvis Sinimägedes Raudristi Rüütliristi. 1945–1948 oli Taanis tagavararügemendis ja aasta sõjavangis, tuli Saksamaale, 1948 siirdus Inglismaale. IEÜ asutajaliige, suri Heckmondwike'is, Yorkshire'is (AA, III-122-12483; T 56). Jaanuaril lõpus 1945 oli Eesti Leegioni 45. rügemendi ülem, liikudes Oderi lähisteles haigestus ja sattus hospidali, väeosa ülemana asendas teda sõja lõpuni kpt Paul Maitla (Georg Ilta, Kohustus kutsub. Eesti Leegioni suurtükiväelaseks II maailmasõjas. 2., täiend. väljaanne. Tln, Eesti Riigikaitse Akadeemia, 1998, lk 161). IEÜ koosolekul Londonis 8.03.1952 valiti juhatuse ametita liikmeks, 5.04.1952 ajalehe Eesti Hääl toimetuse kolleegiumi, oli Eesti Rahvusfond Inglismaal juhatuse liige. 15.04.1952 kirjutas IEÜ poolt alla selle ja Eesti Võitlejate Ühingu (Saksamaa) liidulepingule, kuulus ka IEÜ juurde loodud sõjaväelaste toimkonda. IEÜ juhatusse valituna tegutses 1953, 1955 ja 1956, samuti Eesti Hääl toimetuse kolleegiumis 1953 ja 1955. Esinenud Ameerika Hääl raadiosaadetes (EK, lk 61–62, 267).

**22. Paul Vent** (11.02.1900–nov.1944) sündis Ahja vallas Tartumaa, õppis Tartu Reaalkoolis ja läks 1917 vabatahtlikuna Venemaale Vladimiri sõjakooli, oktoobripöörde tõttu jäi ohvitseri auaste saamata. Vabadussõjas 2. ratsarügemendi vabatahtlik, ülendati lipnikuks, võitles lahingutes lõunarindel, Põhja-Läti vabastamisel ja Landeswehri vastu. Vabadusristi II liigi 3. järk (VR 348). 1934 oli kpt. V. ratsarügemendi majandusülem (Limberg, lk 186) ja jõudis enne sõda saada veel majoriks; 1944. a veebruaris nimetatakse teda kolonelleitnandina, augusti algul kolonelina, millise ajani sõdis Eesti Brigaadi rügemendiülemana (Ilta, lk 45, 95). Sellal loodi juba võitlusgrupp "Vent", mis otsustati 16.08.1944 Narva alt Tartu rindele saata (Gailit, lk 70). Lõpu kohta on erinevad andmed: kas langes 1944. a novembris (Salo 1996, lk 35; Pro Patria. Auraamat Teises maailmasõjas langenud Eesti vabadusvõitlejaile. Aleks Kurgvel ja Herbert Lindmäe. 12. Trt., 1998, lk 240 – kohana pakutud Lõuna-Eesti) või jalutas kol. V. purjus peaga 17.09.1944 üle rindejoone, hiljem olla teda veel

kusagil laagris nähtud (T 65). Teisele variandile vihjab ka V. Jürissaar, sündmuskoht olnud Tartu all (V. Jürissaar, Kahe rinde vahel. Kolonel Rebasega koos idavõitlustes. Göteborg, Orto, 1951, lk 268).

**23. Juhan Tuuling** (12.04.1897–23.10.1946) oli pärit Kuressaarest, mandrile tulnuna omas Tallinnas keemilise puhastuse ettevõtteid ning oli osanik värvitehases "Hooime". Kuulus Saksamaale siirdunud ümberasujate hulka, sõja käigus tuli siia tagasi: teenis politseipataljonis "Ostland", oli Eesti Leegioni 2. rügemendi ülem, Eesti Brigaadi 43. ja Eesti Diviisi 46. rügemendi ülem (mille üksused likvideerisid Narva rindel 22.02.1944 Riigiküla silalapea – Ilta, lk 147). 26.08.1944 viidi Standartenführer T. üle korpuse staapi, viimaks teenis Taani tagavararügemendis ja suri Kopenhaagenis infarkti (T 63). Olnud al 1943. a novembrist rindel Neveli lõigus, kus juhtis 20. Eesti vabatahtlike brigaadi jalaväerügementi (Gailit, lk 13).

**24. Johannes-Theodor Norman** (10.09.1897–27.12.1969) teenis 1928 Tondil Sõjaväe Ühendatud Õppeasutistes majandusülemana, auastmeks major (Limberg, lk 146). Sarnaselt paljudele teistele Eesti ohvitseridele viibis mõnda aega Punaarmee koosseisus ja seejärel Saksa sõjavangis 1941–1942, järgnes sõdimine sakslaste poolel. Suri Kanadas, Montrealis (Salo 1996, lk 21). T. Hellat ülevaates Saksa luurest: eestlasest kolonelleitnant Norman tegutses luureorgani Ast. Riga kogumislaagris vist sobivate agentide värbajana, teenis eraisiku-ametnikuna (I, 277p). Herbert Normann nimetab kol. J. Normanni, kes oli 1944 Kaitseteenistuskomisjoni esimees ja tegutses sama aasta septembris Haapsalus (Mälestusi Tartu Ülikoolist 1900–1944. Koostanud Sergei Issakov ja Hillar Palamets. Tln, Olion, 1992, lk 473).

**25. Juhan Vermeti** (24.02.1897–1967) varasemast elust õnnestus teada saada vaid seda, et 1939 oli ta majorina Tondi sõjakooli ohvitseriklasside ülem, luges Vabadussõja ajalugu ja endine nimi oli Värnik (Limberg, lk 194; Ilta, lk 87). 1941 viidi punaarmeed teenima, tuli üle, viibis Saksa sõjavangis ning teenis seejärel 41. politseipataljoni ülemana (T 65; Salo 1996, lk 35). 1944 märtsis juhtis kolonelleitnandina 2. Eesti piirikaitserügementi, mis toodi Narva lähedale Putki rindele (Gailit, lk 47), põskhabeme tõttu olla antud talle hüüdnimi Vana Moltke (Kirs, lk 129). Edasi suutnud kol. V. väiksema grupi eesotsas Eestist välja murda, jõudis Saksamaale, oli mõnda aega Neuhammeri õpelaagris, kus nimetati formeeritava 47. rügemendi ülemaks. Kuna üksusse ei jätkunud mehi, lahkus V. tagavararügementi ja sealt juba Prantsusmaal tutvavate juurde. Kohalikud võimud andsid ta aga venelastele välja, mistõttu vangilaagrist vaba-

nes V. alles 1956. a (Eesti mehed..., lk 84). Suri Linnamäe vallas Haapsalu lähistel (T 65).

**26. Mart Kaerma** (Martin Haber; 2.02.1897–8.04.1948) juhendas Tondil riigikaitseõpetuse kursusi. 1939 oli ametinimeks riigikaitsealase õpetuse ja kasvatuse nõunik, auastmeks kolonelleitnant; 1940. a suvel mõistagi vallandati (Arno Niitme, Neli kooli. Mälestusi. Trt., Tartu Ülikooli Kirjastus, 1996, lk 182, 232, 253). Oli koos A. Traksmaa ja J. Lukasega "Riigikaitse õpetuse käsiraamat kesk- ja kutsekoolidele" autoriks (Kaljo Villako, Ajarännak. Esimene osa. Mälestused lapsepõlvest kuni 1944. aasta sügiseni. Trt., Tartu Ülikooli Kirjastus, 1999, lk 169). 1930ndatel oli seotud vabadussõjalastega, kuna 1935. a detsembriks kavandatud pöörde puhul määrati ta algul majandusministri kandidaadiks, siis veel majorina (Mäe, lk 106). 1941 olla juhtinud Petseri Omakaitset, tema eestvõttel loodi haarangute läbiviimiseks eriline lentsalk; seejärel määrati Tallinn-Nõmme Omakaitse etteotsa. 20.12.1941 aga Haridusdirektooriumi Rahvakasvatuse Peavalitsuse ülemaks (Martinson, lk 266–267, 276–277). 1944 juhtis rindel 3. piirikaitserügementi, 16.09.1944 ülendati koloneliks. Avinurme lahingu järel valgus väeosa laiali, kol. K. jõudis aga siiski oma Kaeva kodutallu Rapla lähedal (Salo 1996, lk 7; Harjumaal), kus varjus neli aastat; kui julgeolekumeeste haarangud 1948. a sagenesid, otsustas K. oma perekonna päästmiseks lõpetada elu enesetapuga. Abikaasa ja vend matsid koloneli surnukeha öösel kartulikuhja alla (Eesti mehed..., lk 87, 162, 168; Gailit, lk 99).

**27. Johannes Raudmäe** (Eisenberg; 22.04.1891–29.12.1973) oli EV ajal Kaitseliidu Sakalamaa maleva pealik ning sai 1941 Viljandi Omakaitse esimeseks ülemaks, jõudis olla ka Valga Omakaitse ülem (Martinson, lk 280, 308). 1944 juhtis rindel 5. piirikaitserügementi (Gailit, lk 25), selle lagunemise järel õnnestus imekombel hankida erariided, liikuda põhjarannikule ja 1944. a novembris page-da ühes väheste võitluskaaslastega Rootsi (Eesti mehed..., lk 91). 1956 oli Rootsis Euroopa Liikumise Eesti Rahvuskomitee juhatuse liige (EK, lk 121). Suri Stockholmis (Salo 1994, lk 42), 12.08.1996 toimus ümbermatmine Tallinna Metsakalmistule, talituse korraldas R. Torontos elav tütar Aino Müllerbeck. Kol.-ltn. Raudmäe oli Vabadusristi II liigi 3. järgu kavalier (Võitleja, 1996, nr 5).

**28. August Tomander** (8.09.1893–29.06.1985) oli 1924 ja 1933 majori auastmes I. diviisi III pataljoni ülem, 1934 ja 1939 kolonelleitnandina 4. üksiku jalaväepataljoni ülem Jõhvis (Limberg, lk 152, 168, 184, 203). V. Salo andmetel sunniti punaarmee teenima, tuli aga üle (Salo 1996, lk 32); 1944 augustis oli kol. T. Tartu sõjaväeringkonna

ülem (Eesti riik ja rahvas Teises maailmasõjas. X Võitlus jätkub. Stockholm, EMP, 1962, lk 119). Sõja lõppedes õnnestus tal läände põgeneda, nii käinud T. 1945 sügisel Šveitsis Bodensee kaldal Bregenzis mh. õngitsemas samuti pagulaselu alustava poeedi Henrik Visnapuu seltskonnas (Pedro Krusten, Kaugelviibija käekõrval. Mälestusi Henrik Visnapuust paguluses. Lund, EKK, 1957, lk 40–41). Suri Kanadas, Torontos.

**29. August Kivi** (15.10.1891–21.09.1974) juhatanud Saksa vägesid Tapa-Lehtse kandist Tallinna suunas (1941), sama aasta lõpus saanud M. Kaerma järel Tallinn-Nõmme Omakaitse ülemaks (Martinson, lk 267). 1941 teenis sideohvitserina 151. rügemendi staabi juures, Hiiumaa vabastamisel oli kohalike olude tundjana ametis sakslaste 176. rügemendi staabis (Eesti riik..., V, lk 146, 160), nii et ilmselt tegemist saartelt pärit mehega. 1944 juhtis kolonelina Omakaitse Tartumaa rügementi, kui see suvel rindele paigutati (Gailit, lk 71). Tõusis Obersturmbannführer'iks, suri Kanadas (T 38; Salo 1994, lk 16).

**30. Eduard Reissaar** – vt Tuna, 1999, nr 3, märkus nr 70 Hellati loo juures.

**31. Evald Ein** (17.06.1894–20.02.1986) oli sõjas pataljoni komandör ja suri Rootsis Boråsis (Martinson, lk 66; Salo 1994, lk 5). 1956 oli Rootsis Eesti Meremeeste Uniooni nõukogu liige (EK, lk 128).

**32. Erich Kõiv** (21.05.1900–29.12.1984) sündis Võrumaal Rõuge vallas, isaks Jaan Kõiv. 1927 lõpetas Tallinnas sõjaväeinseneride kursused ja Tallinna Rahvaukooli Seltsi Erakolledži, 1929 täiendas end Prantsusmaal kõrgemas sõjaväeinseneride koolis. 1931–1933 õppis TÜ-s õigusteadust, 1931–1938 oli Kõrgema Sõjakooli insenerieriala õppejõud, 1940 ülendati majoriks. 1941 oli sunnitud mõnda aega punaarmeed teenima, vahetas aga peagi poolt ning peale põgusat vangilaagrit Saksa maal jätkas juba Saksa väes, 1944 pages Rootsi, 1950 lõpetas Uppsalas elektrofreesi alased kursused, 1947–1953 tegutses inseneri ja teadurina Uppsala ülikooli keskhaiglas, siirdudes seejärel edasi Kanadasse. 1954–1974 vanemteadur Montreali Hotel-Dieu haiglas, 1974–1979 Montreali kliinilise uurimisinstituudi abidirektor ja konsultant, avaldanud töid vererõhu uurimise alalt. Suri Montrealis (AA III–96-11980).

**33. Ernst Tiivel** sündis 11.04.1900 Viljandimaal Hummuli vallas (praegu Valgamaa) metsavahi pojana, õppis Hummuli vallakoolis, Helme kihelkonnakoolis ja Valga keskkoolis. Osales vabatahtlikuna Vabadussõjas, oli Tartu kaitsepataljoni kuulipildur. 1922 asus õppima Sõjaväe Tehnika Koolis, lõpetas selle I lennu 27.07.1923 ning määrati nooremleit-



nandina sõjakooli suurtükitehnikuks. Selle kõrval astus T. ka Tallinna Tehnikumi õhtuse osakonda, peagi saadeti aga Prantsusmaale, kus lõpetas mehaanikainsenerina Toulouse'i ülikooli, optika-insenerina Pariisi Kõrgema Optika Instituudi ning omandas litsentsiaadi kraadi Sorbonne'i ülikooli matemaatika- ja füüsikateaduskonnas. 1934 oli kpt. T. Kaitseväge Varustusvalitsuse relvastusosakonna ülem (1939 samas ülema II abi, 24.02.1940 ülendati majoriks – Limberg, lk 191), 1940 sattus teenima 22. laskurkorpuse staapi, vahetas peagi poolt ja viibis ka sakslaste vangilaagris. 1944 oli kindralinspektuuris tehnikaosakonna ülem, varasügisel põgenes koos perega Rootsi, kus sai tööd inseneri ja tehnikainstituudi lektorina. 1953 liiguti Kanadasse Montreali, 1965 hakkas T. pidama pensionipõlve; Montreali Eesti Võitlejate Ühingu aulige, peale abikaasa surma asus Torontosse poja Mati juurde (Eesti ohvitserid ja sõjandustegelased. I. Koost. Mati Õun. Tln, Tammiskilp, 1998, lk 161). 1995 kevadel tähistati Torontos Harold and Grace Baker Centre'i vanadekodus ainsa veel elava EV Sõjanõukogu liikme Ernst Tiiveli 95. sünnipäeva (vt Võitleja, 1995, nr 3).

**34. Konstantin Tamm** (5.05.1896–31.05.1949) sündis Tallinnas, isa Aleksander oli raamatupidaja. 1915 lõpetas Vladivostokis gümnaasiumi, 1915–1921 õppis arstiteadust Tomski ülikoolis, 1921–1923 jätkas samal alal TÜ-s. Corp! Rotalia. Teenis kaadriohvitserina, 1940 sai majoriks ning oli arstiametis Sõjaväe Keskhaiglas (AA II-169-2515). 1939 oli kpt. T. Sõjavägede Staabi 2. osakonna (luure) B jaoskonna ülem, kirjutas 27.07.1939 seletuskirja kakluste kohta purjus Saksa madruste ja kohalike vahel Tallinnas 16.06.1939 (Roolah, lk 364). Suri Tallinnas (Salo 1996, lk 31).

**35. Valter Pedak** (28.07.1895–27.12.1947) sündis Vara vallas Tartumaal, lõpetas Tartu Õpetajate Ühingu kaubanduskooli ja Peterhofi 1. lipnikekooli, osales I maailmasõjas, Vabadussõjas. 18.11.1918–3.03.1919 Kaitseliidus, siis Kuperjanovi partisanide rügemendi ohvitser, oli lahinguis ka Landeswehri vastu, sai kaks korda haavata. Vabadusristi II liigi 3. järk. 1930ndatel teenis 7. jalaväerügemendi kompaniiolemena (VR, lk 242). 1941 tegutsenud majorina Petseri Omakaitse (Martinson, lk 277), millega ei lähe hästi kokku lühiajaline punaarmee viibimine ja sellele järgnenud vangistus Saksamaal (Salo 1996, lk 23). 1944. a suvel juhtis mjr. P. 4. piirikaitserügementi (austmeks pakutud ka kolonel – Eesti mehed..., lk 442), mis Narva alt taganemisel viimaste seas; sakslastest juhtkond püüdis üksust kangesti koos hoida ja seetõttu ei pääsenud eestlastest sõjaväelased Rootsi. P. olnud "väga meeldiv ohvitser Vabadussõjast saadud koge-

mustega", langes metsavennana oma kodukohas (Villako, lk 377, 404, 412).

**36. Paul-August Lilleleht** (5.02.1893–11.08.1955) sündis Jäärja vallas Pärnumaal, isa Hans Lilleleht (Poliitilised arreteerimised Eestis 1940–1988 (58). Kd 1. Koostanud ja toimetanud Leo Õispuu. Tln, 1996, lk 255). Landeswehri sõjas oli kapten ja juhtis Võnnu lahingus kompaniid, 1944. a septembris oli tegev Avinurme lahingus ("lühikest kasvu energiline 6. piirikaitserügemendi üle major Paul Lilleleht"), jõudes viimaks välja vanemate tallu Püstoja (asukoha ei õnnestunud täpselt paika panna. – T.R.), sealt Jäärja külla Saarde vallas Pärnumaal ning lõpuks Lätimaale tädi-poja juurde, kus varjanud end mitu aastat. 1950 tabati Tiiviku talus (Läti NSV), viidi Pärnu julgeolekusse, 1951 mõisteti 25+5, mida veetis Taišeti laagris Irkutski oblastis. 1954 vabanes ja määrati asumisele Bratskis, kus ka suri (Eesti mehed..., lk 33–34, 92, 95). Teisal on veidi erinevad andmed: vahistati 1950 Tihemetsa vallas, tribunal 25.11.1950, laagris olnud juba invaliid (Poliitilised..., lk 255). Surmadaatum vt Salo 1994, lk 25.

**37. Ottomar-Raimond Hindpere** (21.12.1895–17.09.1944) – vt Tuna, 1998, nr 1, lk 136, 142 (märkus nr 74). Lisaks: Erna grupi juurde Kautlasse saabus 23.07.1941 Raplast koos sajakonna mehega, peale kol. Kure haavatasaamist Tallinna all jätkas al 2.09.1941 Erna II ülemana, hiljem oli major H. 1. piirikaitserügemendi 3. pataljoni ülem (Eesti mehed..., lk 76, 340; Ülo Jõgi, "Erna" legendid ja tegelikkus. Tln, a/s JMR, 1996, lk 72, 90, 116–117). Kohila õppelaagris 1943 mais oli värskest mobiliseeritud noorte pataljoniülem, tollal üks vähesed eestlasi, kel Raudrist; sõja lõpus jäi Eestisse ja tegutses metsavennana, järjekordse haarangu järel lasi end maha (Kaljo Alaküla, 3. eskadrill. Viimsi, 1999, lk 106, 111). Enesetapu kohana on mõningase kahtlusega märgitud Kose (Salo 1996, lk 8).

**38. Richard Rubach** (Ruhbach; 29.06.1899–17.11.1949) sündis Narvas ametniku peres, käis Narva Kommerskoolis ja alustas 1918 TÜ-s keemiaõpinguid. Siis võitles Vabadussõjas ja jätkas tegutsemist juba kaadriohvitserina: oli 1. suurtükiväegrupi 1. patarei ülem, 1939 sama väeüksuse statsionaarse patareide ülem, 1940 ülendati majoriks. Sõjas oli Saksa poolel, 1944 taandus Saksamaale, suri Würzburgis (AA III-490-S 279). 1941 juhtinud Tamsalus kohalikku Omakaitset (Martinson, lk 268), 1944. a veebruaris määrati vabatahtlikest moodustatud rügemendi "Tallinn" etteotsa (Gailit, lk 38).

**39. August Vask** omas Tartu lähistel Tähtveres talu (Jürissaar, lk 27), nii et võis sealtkandist ka pärit olla; osales Vabadussõjas. 29.08.1941 moodus-

tas esimesena Julgestusgrupi 181 (Gailit, lk 9), omas juba siis majori auastet (T 64) ja kuulus koos üksusega Saksa 18. armee käsutusse, kodumaal tunti seda 700 mehest koosnenud väeosa Esimese Eesti Rahvuspataljonina (Mati Õun, Võitlused Läänemerele. Sügis 1941. ja 1942. aasta. Tln, Olion, 1997, lk 119). Aug. lõpuni 1942 juhtis mjr. V. 658. Idapataljoni, läks siis ülemustega vastuollu (tah-tis eestlastele samaväärseid autasusid nagu saksa-lastelegi ja varrukale sinimustvalget embleemi) ning tuli Eestisse puhkusele (Eesti ohvitserid..., lk 134; Eesti mehed..., lk 177). Oli tuntud oma laia suuvärgi ja otseütlemise poolest, tema üksust kut-suti rohkem Vase pataljoniks, majori taandumise järel aga teda asendanud A. Rebase omaks (Jüris-saar, lk 10, 17). 1944. a kevadise mobilisatsiooni järel tuli taas sõtta (olnud vahepeal ka Neuham-meris ümberformeerimisel? – T 64) ja sai kol-ltn Tomanderi järel ligi 10 000 mehest koosnenud ta-gavararügemendi ülemaks asukohaga Põltsamaal (Eesti mehed..., lk 95; Jürissaar, lk 242). 27.08.1944 võttis üle Omakaitse pataljonide üldjuhtimise (Gailit, lk 73), sügisel õnnestus läände taanduda; Vabadusristi II liigi 2. ja 3. järk, suri Inglismaal (T 64). Talu oli Tähtvere vallas Vorbusel. 14.07.1941 määrati Tartumaa partisanisalkade ülemaks. 29.08.–22.09. osales lahinguis Emajõe suudmes Jõesuu kohal. Suri 1958 (Lindmäe, lk 163, 224).

**40. Karla Saimre** (24.01.1904–29.08.1944) juh-tus samuti mõnda aega punaarmee teenima, tuli üle ja viibis Saksamaal laagris, juhtis seejärel ma-jorina 37. politseipataljoni ning langes Käreveres (Salo 1994, lk 47; Salo 1996, lk 28; Gailit, lk 72).

**41. Alfons Vilhelm Robert Rebane** (Rebbane; 24.06.1908–8.03.1946) lõpetas 1929 Tallinnas sõ-jakooli ja teenis kaadriohvitserina, 1942 alustas TÜ-s juuraõpinguid, corp! Fraternitas Estica. 1940 ülendati leitnandiks, 1941–1945 Saksa sõjaväes, kus jõudis Rüütliristi ja SS-Obersturmbannführeri auastmeni. 1944 taandus oma üksusega Saksamaa-le, sealt siirdus 1947 Inglismaale, tuli aga hiljem Lääne-Saksamaale tagasi (1961. – Jürjo, Pagulus ja Nõukogude Eesti..., lk 144). IEÜ esindajatekogu esimesel koosolekul 29.02.1948 Londonis valiti organisatsiooni juhatusse, kuulus ka 21.01.1949 moodustatud Eesti Rahvusfond Inglismaal toim-konda. IEÜ esindajatekogu koosolekul 25.02.1951 valiti juhatuses esimeseks abiesimeheks, kellena tegutses EK andmete põhjal kuni 1956; kuulus aja-lehe Eesti Hääle toimetuse kolleegiumi 1953 ja 1955. Esinenud Ameerika Hääle raadiosaadetes (EK, lk 59–62, 267). Suri Augsburgis (AA III-412-18563). 28.06.1999 maeti tema põrm ümber Tallinna Met-sakalmistule. Mõnevõrra põhjalikumalt ja kindlasti kirjanduslikumalt vt Voldemar Pinn, Kolonel

Alfons Rebane. Raamat mehest, kes sai Rüütliristi tammelehtedega sõja viimasel päeval. Sl., sa. Vt ka Postimees, 26.06.1999.

**42. Georg Aleksander Sooden** (Alexander Soden; 2.12.1904–28.07.1944) sündis Helsingis, isa Madis Soden oli tööline. 1924 lõpetas Jõhvi güm-naasiumi, 1924–1925 õppis TÜ-s kaubandust. Tõ-sisemat tegevust leidis kaadriohvitserina, 1940 ülendati leitnandiks (Saksa väes teenides majoriks – vt Eesti mehed..., lk 446). Langes Vaivara lähedal Sinimägedes (AA II-360-6131). Pisut teisiti: auta-sustati Raudristidega, oli nooremleitnandina pa-taljoniülem, langes 30.07.1944, maetud Jõhvi mä-lestussamba kõrvale (Pro Patria, lk 202).

**43. Richard Tammemägi** (14.12.1906–14.11.1942) moodustas 1941 Julgestusgrupi 182 (Gailit, lk 9), sai Hauptsturmführeriks, oli kaptenina 659. Idapataljoni ülemaks, langes Leningradi lähedal ning on maetud Gatšina kangelaskalmistule (Salo 1994, lk 53; T 61; Pro Patria, lk 213). 14.07.1941 määrati mjr Kure staabi ülemaks. 1941. augusti lõpul moodustas Julgestusgrupi 182 (Lindmäe, lk 223, 278).

**44. Rudolf Marnot** (17.09.1895–7.09.1942) oli majorina kompaniiülem 39. Julgestuspataljonis, autasustati Raudristiga, langes Holmi lähistel (Salo 1994, lk 29; Pro Patria, lk 125).

**45. Friedrich Kurg** (10.01.1898–31.07.1945) sündis Valgamaal Sangastes Tammiku talus, 1917 lõpetas Vladimiri sõjakooli. Võttis 1. Ratsarüge-mendi koosseisus osa Vabadussõjast, sai Vabadus-risti, hiljem teenis Ratsarügemendi 3. eskadroni ülemana. Hoidis kõrvale punaarmees, 1941 oli tuntumaid metsavendade organiseerijaid Lõuna-Eestis, osales Tartu vabastamisel ja sai majori auastmes Tartumaa Omakaitse ülemaks 16.07.1941 määrati Tartu komandandiks ja metsavendade üld-juhiks Eesti vabastatud aladel. Seejärel Estnische Schutzmannschaft Abt. Dorpat (hilisem Pihkva oblastis tegutsenud 37. politseipataljon) ülem, 41. politseipataljoni ülem, al 1944. a juunist Eesti Di-viisi 46/II pataljoni ülem, Sturmbannführer. Pärast rinde üleminekut varjas end Jüri Raudkivi nime all Valgamaal, NKVD pidas teda metsavendade rüh-mi ühendava organisatsiooni juhiks. Tabati oma vanematetalus Tammikul (haarangurühma juhti-nud ltn. Uno Laht väidab, et kirjanik Richard Roht'i talus Sangastes), haavatuna sooritas enesetapu (T 40; Ilmar Palli, Virkko Lepassalu, Sõitis justkui surm..., Luup, nr 17, 23.08.1999, lk 38–41). **T**

(järgneb)